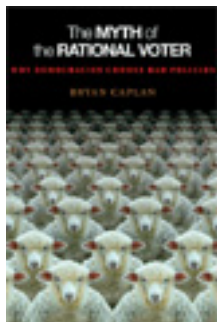

(Приказ књиге: Bryan Caplan, *The Myth of the Rational Voter*, Princeton University Press, 2007)

Просечан гласач зна врло мало о политици а поготово о економији. Пошто је улога сваког појединачног гласа безначајна, бирачи се ни не труде да буду у праву већ се држе ставова који им највише пријају. Демократија је опасна јер судбину свих нас ставља у руке полуобавештених – неки су од ставова које у књизи “Бајка о рационалном гласачу” заступа амерички економиста Брајан Каплан.

Истраживања јавног мњења показују да просечан гласач нема благе везе са политиком. Просечан Американац не зна ко су му сенатори, из које су странке, нити колико у америчком сенату уопште има сенатора. Просечан Американац мисли да је просечан профит америчких компанија 50%, док је он у реалности 3%. Просечан Американац мисли да је највећа ставка у буџету “помоћ страним државама”, која заправо износи око 1% буџета.

Да би доказао дубину заблуда у којима живе просечни бирачи, Каплан исцрпно анализира податке једне анкете у којој су учествовали и обични грађани и доктори економије. Међутим, питања постављена у тој анкети нису била она на која постоје недвосмислени стручни одговори (а да таква у начелу постоје и да је консензус међу економистима много већи него што лаици сматрају, Каплан истиче на више места), већ релативно неодређена питања, попут „да ли је висок порез велики, средњи, мали или никакав разлог што економија није боља”. Упоредивши одговоре које на таква питања дају лаици и експерти, Каплан показује да одговори лаика значајно одступају од одговора доктора економије, при чему статистичким естимирањем одговора хипотетичког „просвећеног гласача” закључује да узрок одступања није резултат партијске опредељености економиста, нити њихова релативна имућност.

Каплан сматра да заблуде економског лаика произилазе из четири основна извора: отпора према тржишту, страха од странаца, занемаривања продуктивности науштрб запослености и општег песимизма. Прва заблуда је резултат околности да економски лаик види снажну везу између индивидуалне намере и друштвених последица, што доводи до тога да подржава програме који су инспирисани добрим намерама и осуђује процесе вођене себичним мотивима, игноришући њихове стварне последице. Иако овакво размишљање има неке логике у врло малим групама где су узрочно-последични односи релативно једноставни, у огромним системима са високим нивоом специјализације та веза драстично слаби, што је и увид који се налази у основи Смитове „невидљиве руке”.

Осим тога, зазирање и нетрпељивост према странцима нас спречава да увидимо предности међународне трговине и усвојимо аналогију између индивидуалне размене, у којој се не оптерећујемо дефицитом са појединачним партнерима, попут локалне пекаре, и међународне размене. А занемаривање продуктивности науштрб запослености доводи до подржавања државне политике стимулације запослености без обзира на продуктивност, па чак и отпора према технолошком напретку који се доживљава као опасност по радна места а не као једини начин да се напорни и досадни послови заувек елиминишу из људског живота.

Међутим, оно што дозвољава овим заблудама да се максимално распојасају јесте безначајност појединачног гласа у демократском систему. Тамо где је наша добробит директно зависна од наших ставова, ми смо итекако способни да рационално расуђујемо, хладнокрвно саслушамо оне који нам се супротстављају и формирамо суптилна и аргументована мишљења, сматра Каплан. Међутим, чињеница да исход избора не зависи ни од једног конкретног појединца допушта нам да максимално релаксирамо своје интелектуалне стандарде и препустимо се доброзвучећим заблудама. Што је најгоре, већина људи је склона истој врсти заблуда, што озбиљно поткопава аргументе неких бранитеља демократије да се илузије необавештених међусобно потиру дајући пресудну улогу мањини обавештених бирача.

Теза да бирачи гласају у свом економском интересу нема емпиријску подлогу, тврди Каплан. Бирачи пре свега гласају за оно што мисле да је у општем друштвеном интересу. Али парадоксално, ова великодушност демократију чини још опаснијом. Бирачка себичност би у неким случајевима можда могла и да закочи промашене идеје, као што су контрола цена или забрана градње, макар код оних који су таквим ограничењима непосредно погођени. Међутим, управо несебична жеља да сиромашни имају веће плате доводи до опште подршке контроли висине надница, која води ка повећању незапослености, што заузврат погађа управо најсиромашније слојеве, којима необавештени бирачи желе да помогну.

Каплан често истиче моћ факултетског образовања указујући да, у конкретној анкети, факултетско образовање повећава знање економије. То, међутим, зависи од начина на који је то знање испитано. У једном недавном истраживању је, на пример, показано да факултетска диплома у просеку нема никакав позитиван ефекат на разумевање елементарних економских законитости, и заправо га смањује код умерених и лево орјентисаних бирача.

Капланово величање високог образовања и техничке интелигенције је последица његовог виђења рационалности као способности за адекватну вербалну артикулацију и оправдање свог понашања уз занемаривање вредности инстинкта, емоција, навика, обичаја и осталих психолошки и културних адаптација, чиме се имплицитно изједначава рационалност и способност да се рационалност докаже. Каплан не обраћа пажњу на чињеница да искривљена слика о буџету која га брине, има као последицу то да и професионални економисти и неуки грађани желе исто – да се страна помоћ смањи. Највећи противници развојних економиста попут Истерлија, нису грађани који не знају колико има сенатора у сенату већ полуобавештени интелектуалци који су свесни релативне безначајности стране помоћи у буџету, али зато потпуно несвесни последица до којих она доводи.

Значајан део књиге „Бајка о рационалном гласачу” је посвећен Каплановом доказивању тврдњи о лаичком неразумевању економије, које би иоле проницљивијем посматрачу одавно требало да буду очигледне. Као што су само психолози били шокирани вестима да човек није пацов и није рачунар, тако само политиколози могу да буду изненађени чињеницом да људи о политици и економији знају врло мало, да никад нису читали програме странака и да друштво није настало уговором.

Једна слабост Капланове књиге је и неоригиналност његових препорука. Демократија са собом носи опасност да се државна политика води на бази популарних заблуда? Решење – ограничити улогу државе и препустити већи број одлука тржишту тј. појединцима. Прилично логична идеја која због тога и јесте опште место устава демократских земаља – а поготово Америке о којој Каплан пише. Опасности које вребају од терора већине одавно су препознате и ако је то оно главно што је Каплан имао да каже, за то му нису биле потребне анкете и естимирање мишљења „просвећеног гласача“. Јер, и да су сви грађани доктори економије, домен колективног тј. демократије би опет морао да буде ограничен.

У неким текстовима поводом књиге, Каплан предлаже радикалније решење, попут оснивања економског еквивалента Врховног суда – нове гране власти коју би чинили

Бајка о рационалном гласачу

Пише: Жељка Бутуровић
уторак, 23 децембар 2008 18:47

економски експерти и која би имала моћ да заустави одлуке демократских представника које нису у економском интересу друштва, на сличан начин на који Врховни суд САД зауставља неуставне одлуке председника и конгреса. Парадоксално, управо еволуција америчко Врховног суда указује на опасности од давања моћи оваквим телима. Јер, да је Врховни суд доследно примењивао устав, додатна тела за ограничавање државних интервенција у економији не би уопште била потребна, будући да сам амерички устав гарантује велике економске слободе. Напротив, пример Врховног суда илуструје да лакоћа са којом просветљени експерти подлежу пориву да „унапреде“ друштво по свом укусу није ништа мање опасна од неукости просечног бирача.